אלא הא מני ר' מאיר היא דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אמר רב יעקב מנהר פקוד משמיה דרבינא תא שמע (א) [א]שטרי חוב המוקדמין פסולין [ב]והמאוחרין כשרין ואי סלקא דעתך דאיקני קנה ומכר דאיקני קנה והוריש לא משתעבד מאוחרין אמאי כשרין דאיקני הוא הא מני רבי מאיר היא דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אמר רב משרשיא משמיה דרבא תא שמע [ג]לשבח קרקעות כיצד הרי שמכר שדה לחבירו והשביחה ובא בעל חוב וטרפה כשהוא גובה גובה את הקרן מנכסין משועבדין ואת השבח מנכסין בני חורין ואי סלקא דעתך דאיקני קנה ומכר דאיקני קנה והוריש לא משתעבד בעל חוב אמאי גובה שבחא הא מני ר' מאיר היא דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם אם תמצא לומר דאיקני קנה ומכר דאיקני קנה והוריש לא משתעבד הא לא משתעבד אם תמצא לומר [ד]משתעבד לוה ולוה וחזר וקנה מהו (א) לקמא משתעבד או לבתרא משתעבד אמר רב נחמן הא מילתא איבעיא לן ושלחו מתם ראשון קנה רב הונא אמר יחלוקו וכן תני רבה בר אבוה יחלוקו אמר רבינא מהדורא קמא דרב אשי אמר לן ראשון קנה מהדורא בתרא דרב אשי אמר לן יחלוקו [ה]והלכתא יחלוקו מיתיבי לשבח קרקעות כיצד [ו]הרי שמכר שדה לחבירו והשביחה ובא בעל חוב וטרפה כשהוא גובה גובה את הקרן מנכסין משועבדין ואת השבח מנכסין בני חורין ואם איתא חצי שבח מבעי ליה מאי גובה נמי דקתני [ב]חצי שבח:

מתני'

אלא הא מני ר"מ כו'. וכי מיבעי לן לרבנן הוא דמיבעיא לן כדאמרן לעיל: המוקדמים. שנכתבו ביום ט"ו בניסן וכתב בתוך השטר באחד בניסן: פסולין. דאתי למיטרף לקוחות של ט"ו ימים ראשונים דניסן שלא כדין שהרי ההלואה היתה בט"ו בניסן והוא יטרוף לקוחות דט"ו קודם. ומיהו אם ההלואה היתה באחד בניסן בפני עדים וקנו מידו להשתעבד נכסי לוה למלוה ולא כתבו את השטר עד ט"ו בניסן וכתבו בו באחד בניסן כי האי מוקדם כשר כדאמר להו רבה בר שילא להנך דכתבי אקנייתא אי ידעיתו ההוא יומא דאקניתו בו לחייו ואי לא כתיבו יומא דקיימיתו ביה לקמן בגט פשוט (דף קעג.): המוקדמין פסולין. כדפרישית שהקדים זמן הכתוב בשטר ליום כתיבתו א"נ שנכתב השטר באחד בניסן וכן כתוב בו באחד בניסן לוה פלוני מפלוני והוא לא לוה ממנו כלום עד ט"ו בניסן גם זה מוקדם ופסול שאין לו לטרוף אלא מזמן ההלואה ואילך ודלא כאביי דאמר עדיו בחתומיו זכין לו בשנים אוחזין (ב"מ דף יג.): והמאוחרים כשרין. לוה בניסן ולא נכתב עד תשרי אי נמי כתבוהו ביום שלוה אך איחר הזמן בתוך השטר וכתב בו בתשרי כשרין שמחל לו השעבוד עד תשרי ולא יטרוף לקוחות אלא מתשרי ואילך: מאוחרין אמאי כשרין. כשלוה בניסן ונכתב בתשרי והלא שמא קנה זה (ב) אלו נכסים בין ניסן לתשרי ולא אשתעבדו למלוה דהא דאיקני הוא בשעת הלואה והטורף יבא לטרוף מתשרי ואילך שלא כדין מן הלקוחות שקנו מן הלוה נכסים הקנויין לו מניסן ועד תשרי אלא שמע מינה דאיקני משתעבד והלכך מאוחרים כשרים דליכא למיחש להכי: הא מני ר"מ היא. והלכך מאוחרים כשרין שאם כתב בתוך השטר שום אחריות (ג) כתב דקנאי ודעתיד אנא למיקני שאין כותבין אחריות לחלאין וליכא למיחש למידי וגם אם לא נכתב בו אחריות ליכא למיחש כלל דהא לר' מאיר לא טריף ממשעבדי בשנים אוחזין [ב"מ יג.] ומיהו אם כתב בהו דקנאי ולא כתיב בהו דאקני בהא ודאי מודה ר' מאיר דמאוחרין פסולין כקושיין דלעיל דלמא אתי למטרף קרקעות שקנה בין זמן הלואה לזמן כתיבת השטר שלא כדין מיהו לא שכיחא מילתא לכתוב אחריות לחלאין והלכך לא חש לאקשויי טפי: לשבח קרקעות כיצד. במס' גיטין (דף מח:) תנן אין מוציאין לאכילת פירות ולשבח קרקעות ולמזון האשה והבנות מנכסים משועבדים מפני תיקון העולם והשתא מפרש לשבח קרקעות כיצד ובשנים אוחזין (ב"מ יד:) מיתנייא הרי שגזל שדה מחבירו כו' ומשני לא תרולי קא מתרלת ליה תרין נמי בבעל חוב וכדמתרלא התם מיתנייא הכא: ובא בעל חוב וטרפה. כשהיא משובחת בזיבול וחרישה וזריעה: כשהוא גובה. הלוקח מן המוכר: בעל חוב שבח מנא ליה. והלא זה השבח הלוקח שלקח שדה זו אחר הלואת המלוה השביחו ודאיקני קרינא ביה בשעת הלואה: ואמ"ל כו'. בעיא באפי נפשה היא: הא לא קנה. וליכא למיבעי אי בתרא קני אי קמא קני כדלקמן שהרי לא קנה לא זה ולא זה: ואם תמצא לומר דאיקני קנה ומכר משתעבד. לוה וכתב למלוה שעבדתי לך כל נכסי דקנאי ודאיקני וחזר ולוה מאחר וכתב לו כמו שכתב לו לראשון ואח"כ קנה נכסים ומכרן או שמת והורישם ליורשים ובאו שני הנושים לטרוף אותן הנכסים הדין עם מי לקמא משתעבד שהרי כתוב בשטר מוקדם או לבתרא משתעבד דלא אלים דאיקני לתפוס עד שיבואו הנכסים בעולם וכי קנה הני נכסים אחרי כן הא הדר ביה מקמא ויקנה בתרא: יחלוקו. כל אחד לפי מעותיו דבבת אחת נשתעבדו להם שהרי אחר ב' ההלואות קנאה ובאותה העת שקנאה מיד נשתעבדו לשניהן שאין קדימה לאחד מהן: מהדורא בתרא. כשחזר לימודו פעם שניה נמצא בתשובת רב האי. ובפר"ח רב אשי חיה ששים שנה ובכל שנה מחזר לימודו בשני חדשי הכלה ניסן ותשרי ולכשהגיעו שלשים שנה סיים כל לימודו וכן עשה בשלשים שנים אחרונים ומהדורא קמא היינו שלשים שנים ראשונים ומהדורא בתרא הן שלשים שנים אחרונים: ואם איתא חצי שבח מיבעי ליה. שכיון שמכר הלוה שדהו וכתב לו אחריות עליו ואחרי כן השביחו הלוקח נמצא המלוה והלוקח שניהן נושין בלוה ונמצא השבח קנוי ללוה אחר שעבוד שניהן למלוה בחובו וללוקח בכסף מקנתו לפיכך חולקין השבח כדין לוה ולוה וחזר וקנה הלכך אין למלוה בכל מקום אלא חצי השבח: ומשני מאי גובה נמי (ד) חצי שבח. ושינויא דסמכא הוא. מהא שמעינן דהא דאמר שמואל בשנים אוחזין (ב"מ דף יד:) בעל חוב גובה את השבח לא סבירא לן כוותיה אלא גובה חצי שבח וכן הלכה. ואי קשיא דהכא בעי שמואל דאיקני מהו והתם קאמר בעל חוב גובה את השבח דהיינו דאיקני איכא למימר דאליבא דר' מאיר קאמר אי נמי מיבעי לן לרבנן מאי ואיהו פשיט מנפשיה דאיקני קנה וסברא דנפשיה קאמר:

מתני'

מיהו למ"ד אין גובה אע"ג דמלוה לפרוע מדידהו אין כופין כדמוכח בהכותב (כתובות דף פו.) אבל כי שבק להון אחריות נכסים אע"פ דפריעת בע"ח מצוה כופין כדמוכח בכל מקום דמזקקין ליתומים גדולים (ה) והיכא דאמרי לא ניחא לן למעבד מצוה אמרינן בכתובות (שם) דמכין אותו עד שתצא נפשו כמו במצות עשה כגון עשה סוכה ועשה לולב: המוקדמים פסולים. אומר ר"י דפסולים הוו לגמרי דאפי' מבני חרי לא גבי אע"פ שלוה מודה וראיה מדקאמר ריש לקיש באיזהו נשך (ב"מ דף עב. ושם ד"ה שטר) דהך משנה מתוקמא כר' מאיר דאמר שטר שיש בו רבית קונסין (ו) ואין גובה בו לא את הקרן ולא את הרבית היינו אפי' לוה מודה ואפי' מבני חרי לא גבי התם דהא תניא בתוספתא (פ"ה דב"מ) המוציא שטר חוב שיש בו רבית יקרענו בא לב"ד יקרעוהו והדר תני הך משנה (ז) דהכא משמע פסולים לגמרי אך י"ל דשאני התם דמשעת כתיבה הוא דעבד ליה שומא אבל הכא לא עבד ליה שומא וכי האי גוונא דחי בפרק המניח את הכד (ב"ק דף ל: ושם) מיהו לישנא דפסולין משמע פסולין לגמרי שלא לגבות מבני חרי: גובה את הקרן מנכסים משועבדי' ושבח מבני חורין. וא"ת כיון שיש לו נכסים ללוה שיגבה ממנו הלוקח א"כ לא יקח הבעל חוב ממנו לימא ליה לוקח מקום הנחתי לך לגבות ממנו וי"ל דאיירי כגון שאין לו למוכר נכסים אחרים אלא משועבדים ולכך טורף הימנו המשועבדים ולכשיחזור ויקנה נכסים בני חורין יחזור זה לוקח ויטרוף מבני חרי ג)ואפי' דאיקני קנה ומכר משתעבד (ח) משתעבד כבר לוקח לב"ח כל שעבודו א"נ י"ל כגון שעשאו לוה למלוה קרקע זה אפותיקי דהשתא לא מצי למימר ליה הנחתי לך מקום לגבות ממנו ד): אם תמצי לומר משתעבד לוה ולוה כו'. וה"נ הוה מצי למיבעי (ט) היכא דאמר איקני ולא מכר והוריש לוה ולוה ואפי' תמצא לומר דאיקני קנה ומכר לא משתעבד אלא מדסליק מיניה נקט בעיא: מאי גובה דקתני נמי חצי שבח. בתר הכי גרסינן בכל הספרים ישנים שלחו מתם בן שלוה כו' עד סוף הסוגיא לאו יורשי האב אחי (י) הבן כו' ואחר כך משנה דנפל הבית עליו ועל אמו וגמרא דיליה ואחר כך בעו מיניה מרב ששת בן מהו שירש את אמו בקבר וכן הגירסא בפירוש רבינו חננאל וכן גרס רבינו תם וכן הגירסא ישרה דגמרא דשלחו מתם שייכא על המשנה דנפל הבית עליו ועל אביו דמייתי עלה ההיא משנה לבסוף וגמרא דבעו מיניה מרב ששת היא שייכא על משנה דנפל הבית עליו ועל אמו דמייתי לה עלה אבל בספרים שלנו גרסינן ההיא דשלחו מתם על משנת נפל הבית עליו ועל אמו כמו שפירש רבינו שמואל והוא פי' (כ) גר' ר"ח נראה לו יותר וכן גרס רבינו תם:

נפל

עין משפט נר מצוה

קנה א מיי' פכ"ג מהל' מלוה ולוה הל' א סמג עשין צד טוש"ע ח"מ סי' מג סעיף ז:

קנו ב מיי' שם הל' ג טוש"ע שם סעי' [יב] יג:

קנז ג מיי' שם פי"ח הל' א סמג עשין צד טוש"ע ח"מ סי' קיא סעיף ב וסי' קיב סעיף א:

קנח ד מיי' שם פי"ב הל' ד ופכ"א הל' א סמג שם טוש"ע ח"מ סי' קד סעיף ו:

קנט ה ו מיי' שם פכ"א הלכה א סמג עשין צד טוש"ע ח"מ סי' קטו סעיף א:

* * *

רבינו גרשום

הלואה אבל דאיקני לא: אלא הא מני. מתני' דמשמ' דאיקני קנה בעל חוב ומצוה לפרוע חובת אביהן: ר' מאיר היא דאמר אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. כי תיבעי לך אליבא דרבנן דאיקני קנה והוריש אי משתעבד אי לא: המוקדמין. שנכתבו קודם הלואה: פסולין. דאתי למיטרף לקוחות שלא כדין: והמאוחרין כשרין. ואמאי כשרין הואיל דאיקני קנה ומכר לא משתעבד הא נפיק מיניה חורבא דאתי למיטרף לקוחות שלא כדין כגון שאם לוה הימנו בניסן וקנה נכסים באייר וכתב לו שטר בסיון וכתב לו דאיקני ומכר בתמוז אותן נכסים שקנה באייר אחר שלוה ומוציא זה את שטרו שנכתב בסיון לוה פלוני לפלוני ואמר שאותן נכסים שקנה באייר קודם הלואה קנאם ומשועבד לו ואינו כן ואתי למיטרף שקנו נכסים שלא כדין אם כן אמאי מאוחרין כשרין אלא לאו ש"מ דמשו"ה כשרין דאיקני וקנה ומכר משתעבד והשתא לא טריף לקוחות שלא כדין דמשועבד הוי ותפשוט לך אליבא דרבנן דהכא דאיקני קנה ומכר משתעבד. לעולם מהכא לא תפשוט לרבנן לעולם קסברי קנה ומכר לא משתעבד וטעמא מאי המאוחרין כשרין דמשתעבד הא מני ר' מאיר היא: ת"ש. דתנן במס' גיטין אין מוציאין לאכילת פירות ולשבח קרקעות ולמזון אשה והבנות מנכסים משועבדין מפני תיקון העולם. ואמרי' לשבח קרקעות כיצד. הרי שמכר שדהו לחבירו והשביחה ובא בעל חוב של מוכר וטרפה מן הלקוחות עם השבח מפני שהיתה משועבדת לו: כשהוא גובה. הלוקח מן המוכר: גובה את הקרן מנכסים משועבדים. לפי שכתב לו אחריות השדה זה שמכר לו: ושבח גובה מנכסים בני חורין. האי שבח שהשביח לוקח הואיל שהיתה קרקע משועבדת למלוה דמי כאילו השביחו ליה וטריף ליה מלוה: ואי ס"ד דאיקני כו' הואיל דלא משתעבד בעל חוב אמאי גובה שבח. והא דאיקני היא דכשלוה הימנו אכתי לא הוה האי קרקע משובחת ואמאי גובה. אלא ש"מ דאיקני קנה ומכר משתעבד משום הכי גובה עם השבח ותיפשוט לך דהא כו'. הא מני ר"מ היא כי תיבעי לך אליבא דרבנן: הא לא משתעבדי אליבא דרבנן. אם תימצי לומר משתעבד הא קא מיבעי לי לוה ממון מזה וכתב לו דאיקני וחזר ולוה משני וכתב ליה דאיקני ואחר ולוה משני חזר וקנה ומכר למאי לקמא משתעבד הואיל שקנה לו מעיקרא ואין לשני מקום ראשון כלום או לבתרא משתעבד הואיל דסמוך לקינוי זה ומכר: מהדורא קמא דרב אשי. כשהיינו למדין לפניו בבחרותו והיינו יושבים סביב לו: מהדורא בתרא. בזקנותו כשהחזיר לו תלמודו: אמר ר': יחלוקו. הואיל דלשניהן כתב דאיקני ואחר כך קנה ומכר: מיתיבי. למאן דאמר יחלוקו לשבח קרקעות כיצד הרי שמכר שדה לחבירו והשביחה והרי היא יוצאה מתחת ידו שטרפה בעל חוב של מוכר דכתב ליה דאיקני ולזה הלוקח שמכר לו השדה כתב לו נמי דאיקני שאם טורף ממנו השדה א) שישתעבד לו דאיקני דהיינו כגון לוה וחזר ולוה ושוב קנה ומכר דהרי השבח שהשביח לוקח דמי כאילו השביחו לוה ומכרו ללוקח שברשות המלוה השביחו שהיתה משועבדת לו. וקתני כשהוא גובה הלוקח מן המוכר גובה הקרן מנכסים משועבדים ואת השבח מנכסים בני חורין דמשמע דכל השבח יגבה ממנו ואם איתא דהיכא דכתב לתרוייהו מלוין יחלוקו אי הכי אמאי גובה הלוקח השבח כולו ממוכר חצי שבח בלבד היה לו לגבות ממנו דהאי שבח שהשביח לוקח דמי כמו שהשביחו מוכר ומכרו ללוקח והיינו דאיקני ומכר. ולוקח כופיה כמלוה הוא דהא כתב לי דאיקני ולמלוה נמי כתב לו דאיקני והאי שבח מכר הוא ואם איתא דיחלוקו אמאי טורף האי בעל חוב השבח כולו חציו בלבד היה לו לטרוף מן השבח והלוקח דכמלוה הוא היה לו לתפוש נמי חצי מן השבח לעצמו וחצי האחר שטרף לו בע"ח

מסורת הש"ס

א) ב"מ יז. עב. סנהדרין דף לב. ר"ה דף ב. ח. שביעית פ"י מ"ה. לקמן דף קעא. ב) [ב"מ יד: ע"ש ודף עג:], ג) גי' רש"א ואפי' כתב לו דאיקני וקנה ומכר ומשתעבד כבר לקח הבע"ח, ד) [ועי' היטב תוס' ב"מ יד: ד"ה מרין וכו' מה שהניחו קושיא דהכא בקושיא].

* * *

הגהות הב"ח

(א) גמ' לקמא משתעבד או לבתרא. נ"ב וקשה מאי קא מיבעיא ליה פשיטא דלקמא משתעבד דאי לבתרא מאוחרין אמאי כשרין וי"ל דלא [והספר חסר]: (ב) רשב"ם ד"ה מאוחרין אמאי וכו' שמא קנה זה הלוה אלו נכסים וכו' שקנו מן הלוה הני נכסים: (ג) ד"ה הא מני וכו' שום אחריות כך כתב: (ד) ד"ה ומשני מאי גובה נמי דקתני חצי: (ה) תוס' ד"ה (בע"ח) מלוה וכו' ליתומים גדולים וכדאמרינן בכתובות לא ניחא לי למיעבד מלוה מאי ואמרינן מכין אותו: (ו) ד"ה המוקדמים וכו' קונסין אותו ואין גובה וכו' והיינו אפילו וכו' לא גבי דהא תניא כצ"ל ותיבת התם נמחק: (ז) באד"ה והדר תני הך משנה דהתם משמע דהכא נמי פסולים לגמרי: (ח) ד"ה גובה את הקרן וכו' ואפי' דאיקני קנה ומכר משתעבד מכל מקום כבר כל שעבודו דבעל חוב על הלוקח אי נמי יש לומר כצ"ל וע"כ פי' אע"ל דאיקני קנה ומכר לא משתעבד ל"ק מידי אלא אפי' אמ"ל דאיקני קנה ומכר משתעבד נמי ל"ק דליכא למימר דמאחר דבשעת שלוה לא היה לו שום קרקע (אלא משעבדין) אם כן כבר הלוה כל שעבודו דבע"ח על אותה הקרקע ושוב לא מצי לחזור לטרוף ממשועבדי' דבתריה ואין להקשות אמאי לא פירשו התוס' דלאחר שטרף בע"ח קרקע מן הלוקח קנה המוכר קרקעות ומכרן דליכא למימר דא"כ גם השבח יגבה מההוא משעבדי דגם השבח היה קלוט כיון שכבר טרף הבע"ח קודם שלקח זה הקרקע וכן פירשו התוס' לקמן בפ"ק דב"מ דף י"ד וע"ש שלא הזכירו כי אם דמיירי שעשאו אפותיקי ולא ק"ל תירוץ הראשון התוס' דהכא: (ט) ד"ה אם תמצי לומר וכו' וה"נ הוה מצי למיבעי אפילו אם תמצי לומר דאיקני קנה ומכר לא משתעבד היכא דאמר דאיקני ולוה ולוה וחזר וקנה ולא מכר והוריש אלא מדסליק מיניה נקט בעיא כצ"ל: (י) ד"ה מאי וכו' לא יורשי האב אחי כו' ואח"כ כצ"ל ותיבת הבן נמחק: (כ) בא"ד פירוש דגרס ר"ח:

* * *

מוסף רש"י

שטרי חוב המוקדמין. שנכתב קודם המלוה (סנהדרין לב.). פסולין. לפי שהוא לטרוף לקוחות שלקחו שדה מן הלוה מזמן שבשטר, ושלא כדין הוא, שהרי קדמה מכירה להלואה, והשטר מעיד שהלואה קדמה, לפיכך קנסוהו חכמים בו ולא יטרוף אפילו מזמן המלוה ואילך אלא כמלוה על פה שאינו גובה מן המשועבדים (ר"ה ב. וכעי"ז ב"מ עב.) וקנסינן היתרא אטו איסורא ופסול אפילו מזמן שני (סנהדרין לב.). והמאוחרין. שבאו עדים ואמרו אנו יודעים במלוה זו שקדמה לזמן הכתוב כאן, כשרין. דמהלואתה היא, דקא מחיל לשיעבודא עד השתא (שם). גובה את הקרן מנכסים משועבדין. טורף לקוחות שלקחו אחריו מפני שהאחריות שכתב בשטר מכירתו קודם למקחו, ואת השבח מנכסים בני חורין. ולא ממשועבדים מפני תקון העולם, דאין הלקוחות יכולין להזהר בדבר שאין לו קצבה, כגון אחריות השבח והפירות, דבשלמא קרן מזהרין להניח מקום לגבות ממנו ואי לא נזהרו אפסידו אנפשייהו (ב"מ טו:).

א) נראה דצ"ל השדה והשבח שישתעבד לו דאיקני הוא דהיינו וכו'